

РІШЕННЯ РАЗОВОЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ про присудження ступеня доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада, утворена 30 червня 2022 року Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувачки Дмитренко Олени Анатоліївни, прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія» на підставі публічного захисту дисертації «Інституційна спроможність неурядового сектору в Україні» 25 жовтня 2022 року.

Дмитренко Олена Анатоліївна, 1994 року народження, громадянка України, освіта повна вища. У 2015 році закінчила Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка за спеціальністю «політологія» і здобула ступінь бакалавра з політології. У 2017 році закінчила Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова і здобула ступінь магістра з політології.

З 2015 року працювала аналітиком в Кіровоградському обласному відділені Всеукраїнської мережі ЛЖВ. З 2017 року працювала аналітиком в ГО «Інститут аналітики та адвокації» (м. Полтава), з 2020 року по теперішній час обіймає посаду керівника аналітичного департаменту.

З 2017 по 2021 роки навчалась в аспірантурі Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. У період 2020–2022 років працювала на посаді асистента кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Полтавського університету економіки та торгівлі, викладала предмети «Процедури закупівель „Прозорро”», «Європейські практики публічних закупівель». З червня 2022 року працює на посаді молодшого наукового співробітника Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Дисертаційну роботу виконано у відділі теоретичних та прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Науковий керівник: **Зеленсько Галина Іванівна**, доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу політичних інститутів та процесів Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Здобувачка має 10 наукових публікацій за темою дисертації, з них 1 стаття у періодичному науковому виданні іншої держави (Польща), 4 статті у наукових фахових виданнях України:

1. Дмитренко О. А. Перспективи інституційного розвитку неурядового сектору: аналіз проєкту Національної стратегії розвитку ОГС. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2020. Vol. 7 (28). С. 1–8.
2. Дмитренко О. А. Коаліційна спроможність неурядового сектору в Україні. *Літопис Волині*. 2021. Вип. 24. С. 201–206.

3. Дмитренко О. А. Інституційна спроможність неурядових організацій в Україні: фінансовий аспект. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2020. Вип. 28. С. 48–55.

4. Дмитренко О. А. Перспективи фінансової незалежності неурядового сектору України. *Політікус*. 2021. Вип. 3. С. 42–47.

5. Дмитренко О. А. Співпраця третього сектору і УКФ як приклад моделі фінансового партнерства між державою і НУО. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політичні студії*. 2021. Вип. 36. С. 190–195.

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради:

1. Шайгородський Юрій Жанович, доктор політичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, позитивно оцінив результати дослідження, висловив зауваження:

- в дисертації авторка звертається до проблеми визначення формальних і неформальних інститутів громадянського суспільства. Про це, зокрема, йдеться на сторінках 24, 26–28 дисертації. На жаль, здобувачка обмежилася наведенням різних, почали суперечливих, підходів зарубіжних та вітчизняних дослідників до проблеми, зазначивши, що „серед дослідників досі не існує єдиної думки щодо класифікації інститутів на формальні та неформальні та критеріїв цього поділу” (с. 29). Доцільним, за логікою дослідження, було б запропонувати та аргументувати авторське бачення цієї проблеми, передусім з огляду на сучасний стрімкий розвиток інститутів громадянського суспільства та появи порівняно нових форм громадянської активності – зокрема – волонтерського руху в Україні.

2. Єленський Віктор Євгенович, доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник відділу політичної культури та ідеології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України надав позитивну рецензію із зауваженнями:

Зокрема в тексті прослідковується низка недооцінених ризиків, які підштовхують до доволі оптимістичних висновків. Серед них:

- нерозуміння владою важливості розвитку і функцій громадянського суспільства, його фасилітаційної функції у діалозі влада – суспільство, прагнення спілкуватися із суспільством «напряму», «без посередників», що виключає інститути громадянського суспільства із цього діалогу та примітивізує його;

- критична ситуація у комунікаціях громадянського суспільства та суспільства. Відсутність цієї комунікації – одна з причин перманентної кризи легітимності політичного режиму в Україні. Ніхто серйозно «не виховує» суспільство, за підсумком – воно залишається інфантильним та патернальним;

- фінансування. У тексті дисертації зазначено, що базовим каналом фінансування стає державне (центральні та місцеві бюджети) через Прозорро, але залишається питання формування порядку денного для цих проектів, які фінансиються бюджетом в Україні. Як громадська організація може вплинути на

цей порядок денний, який готова фінансувати «влада», змінювати його, модернізувати?

Ці аспекти потребують глибшого аналізу й не здивимо б вивчення позицій досліджуваних сторін, зокрема внутрішнього середовища громадських та благодійних організацій, яке авторка в дослідженні розглядає частково як складові організаційної спроможності сектору.

3. Рябчук Микола Юрійович, кандидат політичних наук, провідний науковий співробітник відділу політичної культури та ідеології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України надав позитивну рецензію із зауваженнями:

По-перше, авторка усвідомлює обмеженість застосованих методів дослідження та використаних джерел, що має переважно об'єктивний характер. Насамперед це пов'язано із тим, що офіційна статистика не відбиває діяльності НУО в плані виконання конкретних проектів, та й далеко не всі НУО інформують про це на своїх сайтах.

Ефективним доповненням у такій ситуації могли б бути напівструктуровані інтерв'ю з активістами, які б пролили більше світла на відмінності між реальним і нормативним у середовищі НУО, а також на проблему добросердечності, зокрема на проблему GONGO (government-organized non-government organizations) чи просто фейкових НУО, які в Україні створюються навіть не урядом, а здебільшого партійними, олігархічними та іншими лобіговими групами для відстоювання партікулярних, часто тіньових інтересів. Корисними могли б бути й нюансовані соціологічні дослідження, які прояснили б, зокрема, разючий контраст між великою кількістю НУО (і задекларованих у них членів) та низьким показником участі населення в цих організаціях, що їх фіксують соціологічні опитування (на рівні 8%, попри надзвичайно високу, понад 60%, довіру до волонтерів, оприявнену в тих же опитуваннях).

По-друге, власна позиція авторки дещо губиться у представленні відповідного доробку інших авторів (об'єктивізм тут не дуже доречний, хотілося б у кожному конкретному випадку чіткішої авторської оцінки, замість простого переліку науковців, що писали на цю тему, – внаслідок чого в одному ряду з «А. Токвілем» досить курйозно опиняється «С. Рева», котра «своєю чергою» теж писала про НУО. Це, однак, дрібна вада на тлі справді якісного, ґрунтовного й переконливого дослідження обраної теми.

4. Новакова Олена Вікторівна, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова надала позитивний відгук із зауваженнями:

По-перше, звертає увагу певне перевантаження дисертації аналізом фінансово-економічної спроможності організацій третього сектору та меншою увагою до діяльності та впливів даних суб'єктів у громадсько-політичній сфері. Це підтверджується і структурою дисертації, і рекомендаціями, які надані для наукової діяльності, але не визначено користь висновків дисертації для громадсько-політичної сфери (с. 20–21 дисертациї).

По-друге, дещо категоричним виглядає відокремлення неурядових організацій від громадянського суспільства, що викладено зокрема у визначенні «неурядового сектору як самостійного суспільно-політичного інституту, сформованого окрім від інституту держави, громадянського суспільства та громади, хоча існує у тісних взаєминах із кожним переліченим актором, частіше за все у ролі медіатора та регулятора» (с. 168 дисертації).

Тут спостерігається явна суперечність, оскільки сама авторка робить висновок, що «український третій сектор на практиці складається переважно з організацій трьох організаційно-правових форм: громадська організація, громадська спілка, благодійна організація» (с. 169 дисертації), то яким же чином третій сектор може бути сформований «окрім від громадянського суспільства чи громади?»

По-третє, окрім положення новизни звучать як анотація, тому потребують конкретизації, зокрема у чому полягає уточнення підходу до дослідження коаліцій у неурядовому секторі як інструменту підвищення ефективності громадських ініціатив, та оцінки адвокаційної діяльності неурядового сектора в Україні.

По-четверте, у параграфі 3.2. дисертації міститься грунтовний аналіз комунікативної спроможності неурядових організацій. Зазначається, що комунікаційна спроможність третього сектору наполовину залежить від держави, яка забезпечує правову основу для комунікації, процедури та можливості, та на половину від самого сектору, який користується цими можливостями та досягає через їх використання системної зміни політики (с. 138 дисертації). Робиться висновок, що інструменти діалогу, які передбачають однакову залученість до процесу комунікації органів державної влади та неурядових організацій, не працюють злагоджено. Отримані результати свідчать про наявність комунікації, проте з обмеженим колом НУО, при цьому діяльність з інформування решти суспільства про можливості та результати взаємодії із владою не ведеться достатньою мірою (с. 148 дисертації). Для надання такому аналізу завершеного характеру бажано було б представити рекомендації дисертантки щодо усунення виявлених слабких місць та недоліків у комунікативному процесі.

5. Адрійчук Тетяна Сергіївна, кандидат політичних наук, старший викладач Києво-Могилянської школи врядування ім. Андрія Мелешевича Національного університету «Києво-Могилянська академія», заступник завідуючого відділом сприяння розвитку громадянського суспільства та взаємодії з громадськістю Департаменту інформації та взаємодії з громадськістю Секретаріату Кабінету Міністрів України надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Обґрунтовуючи у першому розділі власний підхід до визначення неурядового (третього) сектору, дослідниця справедливо пов'язує його з організаціями громадянського суспільства («третій сектор – це сукупність інтересів, мотивів, способів діяльності та взаємозв'язків організацій громадянського суспільства, що на засадах саморегуляції утворюють окрім систему медіації між органами державної влади та суспільством, що є полем їх професійної діяльності») та пропонує розташувати відповідний сектор «між населенням та державою у складі громадянського суспільства» (с. 42). Надалі дослідження інституційної

спроможності неурядового сектору розкривається на прикладі низки організаційно-правових форм неурядових організацій, які диференціюються із сукупності організацій громадянського суспільства – громадські організації, громадські спілки, благодійні організації (с. 62). Втім, п. 1 висновків до розділу I (с. 59) та п. 1 висновків дослідження (с. 168) містять дещо некоректні формулювання неурядового сектору окрім від громадянського суспільства («неурядовий сектор є самостійним суспільно-політичним інститутом, сформованим окрім від інституту держави, громадянського суспільства та громади...»). Відповідно, ці формулювання варто було б уточнити, враховуючи згаданий вище підхід дослідниці до тлумачення сектору.

2. На наш погляд, дискусійним або таким, що потребує додаткового обґрунтування, є акцентування уваги у визначенні неурядового (третього) сектору на такій його професійній діяльності, як медіація між органами державної влади та суспільством (с. 42). Як уже згадувалось, до неурядового сектору дослідницею віднесено громадські організації та спілки, а також благодійні організації (с. 62). Водночас серед таких організацій можуть бути й ті, які не визначають першочерговим в своїй діяльності завданням взаємодія з органами державної влади (у тому числі для здійснення медіації). Зокрема, на практиці певна частка громадських організацій може об'єднувати людей для спільної діяльності на засадах самозарадності, реалізації спільних інтересів без потреби взаємодії з органами державної влади (культурно-просвітницькі, фізкультурно-спортивні громадські організації, земляцтва, спільноти взаємодопомоги тощо). Так само здійснення благодійної діяльності благодійними організаціями може не потребувати значної взаємодії з державними інституціями та виконання ролі медіатора. З другого боку, до переліку неурядових організацій запропоновано не включати, зокрема, професійні спілки (с. 46, 62). Водночас відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» вони є громадськими організаціями, які держава визнає повноважними представниками працівників і захисниками їх трудових, соціально-економічних прав й інтересів та яким гарантує можливість впливу на соціальну та економічну державну політику, у тому числі в межах спеціального механізму соціального діалогу. З урахуванням цього важливим було б додатково обґрунтувати значення взаємодії з органами державної влади у визначенні неурядового сектору та уточнити позицію щодо віднесення / не віднесення до сектору організацій, приклади яких ми навели.

3. У цілому відзначаючи високий рівень комплексного дослідження законодавчого підґрунтя функціонування неурядового сектору в Україні, звернемо увагу на неврахування деяких позитивних змін нормативної бази, що мали місце у 2021 році. Зокрема, не можемо погодитись із твердженням, що постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2011 р. № 1049 «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка» «не передбачає використання електронних та/або відкритих процедур подання пропозицій та вибору переможців таких конкурсів» (с. 79).

Зазначимо, що змінами до постанови з 2021 року передбачено використання з цією метою програмного модуля «Е-Конкурси» урядової платформи Взаємодія (<https://grants.vzaemo.dia.gov.ua>). Також слід відзначити, що Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, проєкт якої згадано в роботі (с. 91–95), у вересні 2021 р. була затверджена Президентом України.

4. Досліджуючи фінансову спроможність неурядового сектору (підрозділ 3.1.) авторка ґрунтовно вивчає участь неурядових організацій у виконанні національних і регіональних цільових програм, державних конкурсах програм (проєктів, заходів), наданні оплачуваних послуг. Водночас доречним міг би бути і додатковий аналіз практики провадження неурядовими організаціями фандрейзингової діяльності та налагодження міжсекторальної співпраці з бізнесом, що набуває поступового поширення в Україні.

5. Погоджуючись з висновком, що комунікаційна спроможність неурядового сектору в контексті взаємодії з державою рівноцінно залежить як від самого сектору, так і від можливостей, які держава пропонує (с. 137–138), відзначимо, що у підрозділі 3.2., на нашу думку, дещо незбалансовано проаналізовано ці два складники (більша увага приділена створенню умов для комунікації з боку державних органів). Тому було б доцільно додатково вивчити «внутрішні» чинники, які посилюють, послаблюють можливості неурядових організацій використовувати механізми комунікації з державою.

6. До зауважень технічного характеру віднесемо використання неточних формулювань (очевидно, з метою скорочення назв) при згадуванні національних стратегій сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджених указами Президента України від 26.02.2016 р. № 68 та 27.09.2021 р. № 487. Окрім з використаних формулювань – «стратегія розвитку сектору» (с. 118, 119), «стратегія розвитку організацій громадянського суспільства» (с. 133), є недостатньо коректними, оскільки демократична держава не визначає стратегію розвитку громадянського суспільства, а сприяє його розвитку.

Загальна оцінка роботи і висновок. Дисертаційна робота Дмитренко Олени Анатоліївни на тему «Інституційна спроможність неурядового сектору в Україні» є самостійно виконаним, актуальним і структурованим науковим дослідженням, яке націлене на розв'язання поставленої мети – дослідження стану інституційної спроможності неурядового сектору в Україні, визначення показників та підходів до вимірювання. У дослідженні представлений розгорнутий опис теоретико-методологічних зasad, вдало підібрані методи дослідження та проаналізована широка база емпіричних даних. Всі розрахунки та дані, на основі яких зроблені висновки, подані у таблицях або додатках до дисертації. Отримані результати дослідження містять наукову новизну, є обґрутованими та достовірними. Окрім висновків, дисертація містить також практичні рекомендації по усуненню недоліків у середовищі та діяльності неурядового сектору, встановлених під час дослідження.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у систематизації даних про діяльність неурядових організацій України з огляду на їх природу та зміст, що

дозволяє визначити межі сектору, сучасні тенденції його діяльності та основні складові його інституційної спроможності, які можливо виміряти, вивчити та удосконалити.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає насамперед в описі встановлених впродовж дослідження прогалин рекомендаціях, які можливо використати для поліпшення законодавства, яке регулює окремі аспекти діяльності неурядових організацій. Окрім дослідження має користь безпосередньо для неурядових організацій України, оскільки містить глибокий аналіз сучасних шляхів та тенденцій розвитку комунікаційної, фінансової, організаційної та коаліційної спроможностей сектору. В цьому аспекті дисертаційне дослідження може використовуватись як практичний посібник для молодих неурядових організацій, а також як частина навчальних курсів на програмах з менеджменту та управління неурядовими організаціями.

За кількістю і рівнем підготовки публікацій, апробацією на наукових конференціях дисертація «Інституційна спроможність неурядового сектору в Україні» відповідає вимогам, встановленим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор, **Дмитренко Олена Анатоліївна**, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Результати відкритого голосування: «За» – 5 членів ради.

«Проти» – 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада, утворена 30 червня 2022 року Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувачки Дмитренко Олени Анатоліївни, присуджує **Дмитренко Олені Анатоліївні** ступінь доктора філософії з галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Голова разової спеціалізованої
вчені ради

Ю. Ж. Шайгородський

